

râtü'l-hisân (nşr. Halîl el-Meys), Beyrut 1403/1983, s. 88-89; *Keşfü'z-ẓunûn*, I, 52; Hânsârî, *Ravzâtü'l-cennât*, IV, 61-65; Sezgin, *GAS*, I, 21, 29, 30, 518-519; IV, 132; V, 16, 215, 421; Elbânî, *Mahtûât*, s. 373; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimmwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 196; Hâşim Abdüvâsîn Meşhedânî, *Süfyânü's-Sevrî ve eşeruhü fi't-tefsîr*, Bağdad 1981, s. 49, 88, 90, 98-104, 270; A'yânü's-Şî'a, VII, 264, 265; Fehmî Ced'an, *el-Mihne: Bahş fi cedeliyyeti'd-dîni ve's-siyâsi fi'l-İslâm*, Amman 1989, s. 51, 117-118, 278; M. Ravvâs Kal'acı, *Mevsû'atü fişhi Süfyânî's-Sevrî*, Beyrut 1990, s. 1, 7, 18, 23, 28, 47, 48, 59, 195-196, 750; J. van Ess, *Theologie und Gesellschaft im 2. und 3. Jahrhundert Hidschra*, Berlin 1991, I, 221-228; Christopher Melchert, *The Formation of the Sunni Schools of Law, 9th-10th Centuries C. E.*, Leiden 1997, s. 240-241 (Index); Mehmet Ali Büyükkara, *İmamet Mücadelesi ve Haşimoğulları*, İstanbul 1999, s. 32-33; M. Cook, *Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic Thought*, Cambridge 2000, s. 50-55, 65-67, 257; Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara 2000, s. 250, 273; Sönmez Kutlu, *Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mürcie ve Tesirleri*, Ankara 2000, s. 211; B. A. Rosenfeld – Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works (7th-19th c.)*, İstanbul 2003, s. 15; Ömer Özpınar, *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara 2005, s. 89, 206, 327; Halit Özkan, *Hicri İlk İki Asırda Farklı Şehirlerde Amel Telakkisi Oluşumunda Sünnet ve Hadisin Yeri* (doktora tezi, 2006), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 206-213, 215-216; İshak Emin Aktepe, *Erken Dönem İslâm Hukukçularının Sünnet Anlayışı*, İstanbul 2008, s. 103; İsmail Cerrahoğlu, "Süfyân b. Said es-Sevrî ve Tefsiri", *AÜİFD*, XVIII (1970), s. 24, 25, 27; H. P. Raddatz, "Frühislamisches Erbrecht nach dem Kitâb al-Farâid des Süfyân at-Ta'urî", *Wi*, XIII/1-2 (1971), s. 28-78; a.m.f., "Sufyan al-Thawri", *EI²* (İng.), IX, 770-772; Steven C. Judd, "Competitive Hagiography in Biographies of al-Awza'i and Sufyan al-Thawri", *JAOS*, CXII/1 (2002), s. 25-37; M. Plessner, "Süfyân-üs-Sevrî", *İA*, XI, 83-86.

RECEP ÖZDİREK

ALİ HAKAN ÇAVUŞOĞLU

5. Tasavvuf. İlk dönem zâhid ve sūfîlerinden olan Süfyân es-Sevrî'nin daha hayatta iken şöhreti geniş bir çevreye yayılmıştır. Kelâbâzî onu, aştaptan sonra sūfîlere ait bilgileri anlatan ve sūfîlerin vecd hallerinden bahseden önemli kişiler arasında sayar (*et-Ta'arruf*, s. 27). İmam Ca'fer es-Sâdik'ın yanı sıra Ebû Hâşim el-Küfî, İbrâhim b. Edhem, Râbia el-Adeviyye, Ebû İshak el-Fezârî, Fudayl b. İyâz, Süfyân b. Uyeyne, Şeybân er-Râfî, Yûsuf b. Esbât, Abdullah b. Mübârek, Hâtim el-Esam, Abdullah el-Mehdî, Amr b. Kays el-Mülât gibi sūfîlerle sohbet etmiştir. Ca'fer es-Sâdik'tan dünya ve nimetleriyle ilgili önemli nasihatler dinleyen Süfyân es-Sevrî rıyanın inceliklerini Ebû Hâşim el-Küfî'den öğrendiğini belirtir. Râbia el-Adeviyye ve İbrâhim b. Edhem gibi sūfîler Süfyân es-Sevrî

ri'yi zamanının çoğunu hadis rivayetine harcaıy zühhd ve tasavvufun uzak kaldığı için uyarılmışlardır.

Süfyân es-Sevrî'nin tasavvuf anlayışının üç esasa dayandığı söylenebilir: İnsan-Allah ilişkisinde ihlâs ve samimiyetle ibadet, insan-dünya ilişkisinde zühhd, insan-toplum ilişkisinde iyi niyetli davranış. Diğer ilk sūfîler gibi o da amel ve ibadete büyük önem vermiş, fakat daha çok ameldeki ihlâs ve ibadetlerdeki haz üzerinde durmuştur. Şeriat hükümlerine uymanın önemine dikkat çekerek sözün amelle, amelin niyetle, niyetin sünnete uymakla doğru olacağını vurgulamıştır. Ona göre kişi için en faziletli şey kendini bilmesi (mârifetü'n-nefs), dinin sınırlarını koruması, bulunduğu makamdaki halini sağlamlaştırması, yasaklardan kaçınıp farzları yerine getirmesi ve bütün bunları ilim çerçevesinde yapmasıdır.

Kaynaklarda Süfyân es-Sevrî'den nakledilen sözlerden onun zühhd devri tasavvufunun temel kavramlarını güzel bir şekilde açıkladığı görülür. Takvâ, vera', tevekkül, rızâ, yakîn, zühhd, haramlardan sakınma, nefse karşı koyma, kalp temizliği ve kimseden bir şey istememe özellikle vurguladığı konulardır. Süfyân es-Sevrî'yi beş büyük müctehidden biri olarak kabul eden Attâr onun vera' ve takvâda en üst mertebeye ulaştığını söyler (*Tezkiretü'l-evliya*, s. 252). Süfyân'a göre amelde takvâ üzere olmak amelin kendisinden daha zordur. Takvâdan maksat zulümden uzak durmak ve azgınlıktan Allah'a sığınmaktır. Vera' kişinin vicdanında iz bırakan şeyi terketmesi, rızâ takdir edilene şükrederek kabul edilmesi, tevekkül kaderin hücumu karşısında gönlünün sakin olması, yakîn başına gelen her şeyin Hak'tan geldiğini bilmesidir. Yakîn kalbe ait fiillerden olup yakîni doğru olanın mârifeti de doğru olur.

Kendisi de yamalı yün abâ giymekle birlikte zâhidliğin abâ giymek ve kuru ekmele yemekten ibaret olmadığını vurgulayan Süfyân es-Sevrî'ye göre zühhd dünyaya gönül bağlamamak, makam ve mevkiye meyletmemek, tamahkâr olmamaktır. Onun zühhd hayatında kendini bütünüyle halktan tecrit etme diye bir anlayış yoktur. Nitekim vaktinin çoğunu ilim meclislerinde geçirmiş, çevresindekilere ilim öğrenmelerini, namazı cemaatle kılmalarını, hacca gitmelerini, cihada katılmalarını, nefsin isteklerine karşı koymayı ihmal etmemelerini tavsiye etmiştir. Ona göre âlim, zâhid, fakih, sūfî, mütevazî zengin ve haline şükreden fakir, insanların en değerlileridir. Süf-

yân, âriflerin cezasının zikri terketmek olduğunu belirtmiş, bu duruma düşmemeleri için sâliklere bedenlerinin selâmeti için dünya, ruhlarının selâmeti için âhîret işlerini ihmal etmemelerini, orta halli bir hayat sürüp yiyecek, içecek ve giyecekte ısrafa dalmamalarını, azgın ve zorba insanlara benzememelerini, arkadaşlık ettikleri insanların Allah'tan korkan ve emanete hiyanet etmeyen takvâ sahibi kişiler olmasına özen göstermelerini önermiştir. Evzâî mezhebine müntesip Endülüslü fakih A'nâî, Süfyân'ın zühhd hakkındaki görüşlerini *Kitâbü Zühdi Süfyân es-Sevrî* adlı bir kitapta toplamıştır (Kâdî İyâz, II, 129). En meşhur öğrencilerinden Muâfâ b. İmrân'ın *Kitâbü'z-Zühhd* adlı eseri de Sevrî'nin görüşleri için en erken kaynak niteliğindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 492-495; Serrâc, *el-Lüma'*, s. 42, 427; Kelâbâzî, *et-Ta'arruf*, s. 27, 102; Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü'l-kulûb: Kalplerin Azığı* (trc. Muharrem Tan), İstanbul 1999, I, 313; IV, 61, 102, 114, 164, 188, 264; Süleymî, *Tabakât*, s. 123; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 356; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 51, 293-294, 344; II, 690; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 126, 201, 229, 428; Kâdî İyâz, *Tertübü'l-medârik*, II, 129; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-safve*, III, 147-152; Feridüddin Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 123, 134, 152, 241, 251-261, 424; Şehâbeddin es-Sühreverdî, *'Avârîfü'l-ma'ârif* (Gazzâlî, *İhyâ'* [Beyrut], V içinde), s. 66, 253; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 373; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIII, 50; a.m.f., *Menâkıbü'l-imâmi'l-a'zam Süfyân es-Sevrî*, Tanta 1413/1993, tür.yer.; Câmî, *Nefehât*, s. 31; Şarânî, *et-Tabakât*, I, 40-43; Münâvî, *el-Kevâkib* (nşr. Abdülhamîd Sâlih Hamdân), Kahire, ts. (el-Mektebetü'l-Ezheriyye), I, 212-215; Zirikî, *el-A'lâm*, III, 105; Ma'sum Ali Şah, *Tarâîk*, II, 197-204; Nebhânî, *Kerâmâtü'l-evliyâ'*, II, 98; Abdülhalîm Mahmûd, *Süfyân es-Sevrî: Emirü'l-mü'minîn fi'l-hadis*, Kahire 1970, s. 182-228; M. Ebû'l-Feth el-Beyânûnî, *el-İmâm Süfyân es-Sevrî: Hayâtühül-ilmîyye ve'l-amelîyye*, Beyrut 1984, s. 106-107, 137-153; Reşat Öngören, "İbrâhim b. Edhem", *DİA*, XXI, 294; Hülya Küçük – Semih Ceyhan, "Râbia el-Adeviyye", a.e., XXXIV, 381.

ABDURREZZAK TEK

SÜFYÂN b. UYEYNE

(سفيان بن عيينة)

Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne
b. Meymûn el-Hilâlî
(ö. 198/814)

**Tebeu't-tâbiin neslinde,
hadis âlimi ve hâfiz.**

Şâban 107'de (Aralık 725 – Ocak 726) Küfe'de doğdu. Hilâl b. Âmir b. Sa'saa oğullarına nisbetle Hilâlî diye anılır. İpekçilik ve yay kuyumculuk yapan babası yahut dede-